

ROSA LUXEMBURG, LA FLOR MÉS ROJA DEL SOCIALISME

Néstor Kohan

La revolució és magnífica... Tot el demás és una tonteria.
Carta de Rosa Luxemburg a Emmanuel i Matilde Wurm
(18 de juliol de 1906)

El socialisme no és, precisament, un problema de ganivet i forquilla, sinó un moviment de cultura, una gran i poderosa concepció del món.
Carta de Rosa Luxemburg a Franz Mehring
(febrer de 1916)

Per què ens retrobem amb ella justament avui?

Vivim temps de crisi, ruptures, esfondraments, re-acomodaments. El què semblava estable i etern, tremola, s'esquerda, es degrada, fa angunia. L'Estat del benestar, els drets socials, les institucions econòmiques de postguerra, el sistema polític paritari tradicional, els "pactes socials" entre les burocràcies sindicals i les patronals. Tot es posa en qüestió. Ningú en queda al marge. No hi ha espai per l'aïllament. El món capitalista s'unifica de forma explosiva. Creix en extensió i en profunditat.

El capitalisme, des del seu mateix naixement, ha transitat per moltes crisis. Fins ara sempre les ha resolt de la única manera possible, la única que coneix: amb genocidi, barbàrie, guerres, matances, tortura, explotació i saqueigs. Els costos de les recomposicions capitalistes els han pagat invariablement els treballadors, les classes subalternes, els pobles sotmesos i tots els oprimits de la història. La violenta recomposició capitalista que a Europa i als EUA va seguir a les rebel·lions dels '60 i a la crisi dels '70 i que a Amèrica Llatina va venir de la mà de les pitjors dictadures militars de la història que aixafaren la insurgència armada amb més de 100.000 desapareguts, cents de milers de presos torturats i varis milions d'exiliats, no és l'excepció. Constitueix tan sols un petit graó en la cadena oxidada amb la que el capital ens ve oprimint des de ja fa massa temps.

La mundialització capitalista, com a procés històric social, i el neoliberalisme, com la seva legitimació ideològica, són producte d'aquest avanç sanguinari del capital per sobre dels treballadors i el seu intent per disciplinar i sotmetre a tots els subjectes potencialment contestataris a escala global. L'aprofundiment de l'explotació, la marginació i l'exclusió social no són "accidents", "errors" o "excessos" sinó l'ànima viva d'aquest sistema de dominació.

La pròpia esquerra, en les seves diferents variants, no ha quedat immune a aquestes violentes transformacions socials ocorregudes durant l'últim quart de segle. La caiguda del mur de Berlín i l'esfondrament ideològic que el va

acompanyar han estat tot just la punta de l'iceberg d'una sèrie de canvis d'època molt més profunds.

La crisi terminal de l'estalinisme, regnant en els països de l'Est, no va venir sola. La socialdemocràcia dels principals països capitalistes occidentals va navegar durant els últims anys entre la corrupció descarada i l'adaptació al discurs i a la pràctica neoliberal. Mentrestant, en la majoria dels països del tercer món els projectes nacional-populistes de postguerra acabaven sent desmuntats per les reformes neoliberals, els ajustos permanents, la reestructuració del deute extern i l'agressivitat militarista de l'imperialisme.

Aquest fosc panorama, signat per la contrarevolució econòmica, política, cultural i militar que va tenyir l'ocàs del segle XX ha començat a dissipar-se. No per art de màgia ni per "mandat ineluctable de la història" sinó per les lluites socials, les rebel·lions populars i les mobilitzacions massives. Avui es respira un altre aire. Tornen a discutir-se els grans problemes sobre les alternatives al capitalisme que havien quedat fora de l'agenda de l'esquerra durant masses anys. A Venezuela i a Cuba enfrontades cara a cara amb l'imperialisme nordamericà; en les rebel·lions populars que derroquen governs titelles a Equador i Bolívia; a Brasil, Argentina i Uruguai davant les frustracions creixents per les promeses incomplides dels governs "progressistes"; però també en el moviment altermundista de les grans capitals europees.

No és casual, aleshores, que en aquest horitzó de rebel·lia i esperança reaparegui l'interès per Rosa Luxemburg (1871 – 1919) en tots aquells i aquelles que se senten part del ventall de l'esquerra radical, anticapitalista i antiimperialista.

Quan ja ningú es recorda dels vells pusil·lànimnes de la socialdemocràcia, dels jerarques cínics de l'estalinisme, ni dels grans retòrics tramposos del nacional-populisme, el pensament de Rosa Luxemburg continua generant polèmiques teòriques i enamorant a les noves generacions de militants. El seu esperit insubmís i rebel treu el cap -cobert per un elegant barret, per suposat- en cada manifestació juvenil contra la mundialització dels mercats, les guerres imperialistes i la dominació capitalista de les grans firmes multinacionals sobre tot el planeta.

Ningú que tingui sang a les venes i un mínim d'independència de criteri enfront als discursos del poder pot quedar indiferent davant d'ella. Estimada i admirada per les i els joves més radicals i combatius de totes les parts del món, la Rosa segueix sent en el segle XXI sinònim de rebel·lió i revolució. Aquests dos fantasmes entremaliats que "el nou ordre mundial" no ha pogut domesticar. Ni amb tancs i invasions militars ni amb la dictadura de la TV. Actualment, la seva memòria descol·loca i desafia la trista mansuetud que propaguen els mediocres amb poder.

El simple record de la seva figura provoca una incomoditat insuportable en aquells que intenten anular i reparar els "excessos" del capitalisme... perquè funcioni millor. Els que reciclen i maquillen les velles utopies reaccionàries intentant "convèncer" pacíficament i amb bons modals al capital perquè ens

exploti -una mica- menys i a les seves institucions perquè siguin -una mica- democràtiques. Quan els desinflat i penedit de la revolució entonen antics cants de sirena, disfressats avui amb la roba de la “tercera via” o el “capitalisme amb rostre humà”, l'herència insepulta de Rosa resulta un antídoto formidable. Les seves demolidores crítiques al reformisme -que ella va estigmatitzar sense pietat a *Reforma o revolució* i a *La crisi de la socialdemocràcia*- no deixen titella amb cap. Constitueixen, segurament, un dels elements més perdurables de les seves reflexions teòriques.

Tornar a respirar l'aire fresc dels seus escrits permet admirar la immensa altura ètica amb la que ella entengué, pregonà, milità i visqué la causa mundial del socialisme. Una ètica incorruptible, que no es deixa comprar ni posar cap preu. Una ètica que aixeca el seu dit acusador contra la corrupció a través de la qual el neoliberalisme del Tiet Sam asfixià al món durant l'últim quart de segle, acompanyat per la seva obedient i servicial neboda, la socialdemocràcia europea i llatinoamericana.

A més de refutar i combatre apassionadament al reformisme en totes les seves variants, Rosa també fou una dura impugnadora del socialisme autoritari. En un pamflet sobre la naixent revolució russa que ella va escriure a la presó, durant el 1918, va enfonsar l'escalpel en els potencials perills que portava qualsevol tipus de temptació de separar l'exercici del poder soviètic de la democràcia obrera i socialista.

Davant del burlesc enfonsament de la burocràcia soviètica -que dilapidà l'immens oceà d'energies revolucionàries generosament brindat pel poble soviètic, tant en l'assalt al cel de 1917 i a la guerra civil com en la seva heroica victòria contra el nazisme- aquelles premonitòries advertències de Rosa mereixen ser repensades seriosament.

Revolucionària de cos i ànima

La seva energia impetuosa i sempre atent punxava als que estan cansats i abatuts, la seva audàcia intrèpida i la seva entrega feien envermellir als tímids i als porucs. L'esperit atrevit, el cor ardent i la ferma voluntat de la “petita” Rosa eren el motor de la rebel·lió.

Clara Zetkin

Que difícil ha d'haver estat en el seu temps participar en política sent dona-actriu! Tot i així, violentant la mediocritat patriarcal de la seva època, Rosa Luxemburg es va convertir en una de les principals dirigents i teòriques del socialisme... a nivell mundial! No sols va combatre el masclisme de la societat capitalista sinó que també va posar en dubte les jerarquies i relacions de poder -de gènere, d'edat, de nacionalitat- que impregnaven i tacaven al socialisme europeu d'aquells anys. Mai acceptà caure en la trampa que li preparà la direcció del SPD (Partit Socialdemòcrata Alemany) quan li suggerí que s'ocupés exclusivament dels problemes de la dona deixant “la gran

política” en mans de la vella jerarquia parlamentaria. Així pensaven treure-se-la de sobre. Ella no va mossegar l'ham.

Com ho relaten diverses biografies i aquella memorable pel·lícula de Margarethe von Trotta protagonitzada per la bella actriu Barbara Sukowa que la representa, ja de molt jove Rosa es va ficar de ple en el Partit Socialdemòcrata Alemany. Corria en desavantatge. Era jueva i polonesa (dues paraules maleïdes per la cultura alemanya...). No sols publicà articles en la premsa del SPD i llibres sinó que fou una de les principals instructores de les escoles polítiques del partit (principalment en temes econòmics).

Al poc temps de transitar, va entrar en col·lisió amb els principals ideòlegs d'aquesta organització: Eduard Bernstein (1850 – 1932), cap del “socialisme revisionista”, i més tard Karl Johann Kautsky (1854 – 1938), líder de l'anomenat “marxisme ortodox”. Amb diversos arguments, els dos s'oposaven als canvis socials radicals i revolucionaris. Al igual que Lenin, Rosa polemitzava amb ambdós. Primer xocarà amb Bernstein, al 1898, i després amb Kautsky, al 1910.

Però ella mai va estar sola. Mentre polemitzava amb els caps de la burocràcia parlamentaria del partit socialdemòcrata alemany (SPD) i els seus principals ideòlegs, establia estreta amistat amb Franz Mehring (1846 – 1919), el cèlebre biògraf de Karl Marx. També amb Karl Liebknecht (1871 – 1919) i Clara Zetkin (1857 – 1933), els seus dos grans companys de lluita.

Quan al 1905 es va produir la primera revolució russa, ella va intentar extreure'n totes les conseqüències teòriques pel món occidental. Quina relació hi ha entre els moviments socials contestataris i les organitzacions polítiques revolucionàries? Un debat que encara avui, quan es compleix un segle d'aquella revolució, segueix obert i latent.

Més tard, Rosa va saludar la revolució bolxevic de 1917 de manera entusiasta. Allà hi veia realitzat el gran somni d'alliberament dels oprimits. Però la seva defensa dels bolxevics no fou acrítica. Mentre recolzava, polemitzava amb Lenin. Ho va fer abans i també després del triomf revolucionari. Aquest últim, al febrer de 1922, va arribar a dir d'ella que *“Sol passar que les àguiles volin més baix que les gallines, però una gallina mai pot remuntar el vol com una àguila. Rosa Luxemburg es va equivocar [...] però, tot i els seus errors, fou -i per a nosaltres segueix sent- una àguila [...] en el pati del darrere del moviment obrer, entre els munts de fems, les gallines tipus Paul Levi, Scheidmann i Kautsky cloquegen en torn als errors de la gran comunista. Cada un fa el que pot”*.

La vida de Rosa no fou fàcil. Va estar diverses vegades -com a mínim en nou ocasions- a la presó. En una de les més extenses, la burgesia la va mantenir en captiveri durant la guerra mundial fins a finals de 1918. Quan va sortir, es va posar al capdavant de la Lliga Espartac, que després es transformà en el naixent Partit Comunista Alemany (KPD).

Al dirigir l'aixecament dels treballadors insurrectes, Rosa Luxemburg es va guanyar l'odi de la dreta alemanya. Però no sols de la dreta... també dels

socialdemòcrates, fins feia pocs anys, els seus antics companys.

La vida de Rosa fou apassionant. Trencà amb els models fressats. Mai acceptà abaixar el cap. Es rebel·là i, confiant en la seva pròpia personalitat, entregà el millor de les seves energies a la noble causa de la revolució mundial, la causa de la classe treballadora, dels explotats i les oprimides del món.

Vells i nous reformismes, malalties senils del socialisme

No es pot llançar contra els obrers insult més groller ni calumnia més indigna que la frase "les polèmiques teòriques sols són pels acadèmics"

Rosa Luxemburg: Reforma o revolució.

Des de que sorgiren les protestes obreres contra la societat capitalista, dues corrents convisqueren en el sí del camp popular.

Una primera tendència, coneguda com a "reformisme", creu que el capitalisme es pot anar millorant a poc a poc. Reforma darrera reforma, els treballadors podrien anar avançant lentament cap a una millor societat. Aquesta última aniria canviant segons un patró lineal: l'evolució, de lo pitjor a lo millor, pas a pas sense mai fer un salt. En els seus començaments històrics aquesta tendència sostenia que l'evolució pacífica i gradual del capitalisme conduiria a una societat més racional, el socialisme. El trànsit entre el capitalisme i el socialisme hauria de realitzar-se gradualment.

Avui en dia aquesta ideologia s'ha anat modificant de forma notable. Entre el reformisme d'ahir i el d'avui han passat moltes coses. La degradació política i ideològica d'aquesta corrent -sempre presentada amb noves robes i noves vestimentes- s'ha multiplicat. Comparats amb els actuals exponents del reformisme, els més tímids ideòlegs del Partit Socialdemòcrata Alemany de principis de segle passat semblarien uns joves incendiàries i esbojarrats en busca d'adrenalina.

Actualment, el reformisme ja no creu que al final de la marxa evolutiva i pacífica de la societat ens espera el socialisme. Els seus partidaris es conformen tan sols amb aconseguir reformes -més o menys avançades- dins del mateix ordre capitalista. Però la disminució de les expectatives de canvi i l'aprofundiment de la seva adaptació al *statu quo* corren de parella amb el seu creixent malabarisme verbal. Tota l'audàcia i l'empenta que no apliquen en la seva activitat i en els seus anàlisis polítics, els canvien per una creixent pirotècnia discursiva. Com si un nou llenguatge pogués ocupar l'espai que deixa buit l'absència de perspectiva política antisistèmica. I aleshores, encobrint les ràncies cantarelles moderades, apareixen a la palestra dels neoreformistes les "noves" propostes d'una "democràcia radical" (Ernesto Laclau), una "democràcia absoluta" (Toni Negri) o una "democràcia participativa" (Heinz Dieterich). Sempre cuidant-se d'eludir o esquivar la qüestió del socialisme i la confrontació amb el poder del capital. Per això, fins i tot Bernstein hagués

semblat un “ultra” al costat d'aquests reconeguts teòrics.

La segona tendència, de caràcter revolucionari, realitza crítiques radicals contra el capitalisme. A diferència del reformisme, aspira a canviar d'arrel la societat per acabar no sols amb “els excessos” sinó amb les mateixes explotació i dominació. No hi ha cap altre via que el socialisme. Tenir clar aquesta perspectiva, tot i que no gaudeixi de l'aplaudiment dels suplementes culturals dels diaris “seriosos”, de la consagració dels monopolis editorials o del beneplàcit de les principals Acadèmies, ha de seguir sent l'estrella que guii el cel de les esquerres radicals del nostre temps.

Des de la seva primera joventut fins al seu assassinat, Rosa Luxemburg fou precisament una de les més brillants representants d'aquesta segona corrent i una aguda polèmica de la primera. Tots els seus escrits, siguin dels temes que siguin, només es poden comprendre a partir d'aquesta perspectiva apassionadament crítica del reformisme.

El marxisme revolucionari de Rosa, la dialèctica i el problema del poder

En la nostra època, producte de diverses derrotes populars, de les frustracions dels experiments del “socialisme real” i de la desbandada ideològica que els va acompanyar, ha cobrat certa notorietat la idea peregrina de que els treballadors i la gent d'esquerres no han d'aspirar a la presa del poder.

De la mà de diversos pensadors postestructuralistes -Toni Negri potser és el més famós de tots ells, però de cap manera l'únic- el què sobrevola és una visió política de tints notòriament reformistes. Una orientació encoberta que impregna aquesta empresa filosòfica., prenent llaurar per decret l'enterrament de la dialèctica, la defunció de tot subjecte revolucionari, l'abandonament de la lògica de les contradiccions explosives i la cancel·lació de tota perspectiva de confrontació amb l'Estat pel seu caràcter suposadament “autoritari” o jacobí. Una vella il·lusió que somnia, “ingenuament”, canviar la societat... sense plantejar-se la revolució ni la presa del poder (dit per John Holloway). La veritat última d'aquesta “novíssima teoria” constitueix des del nostre punt de vista la legitimació metafísica de la impotència política. El convertir la necessitat en virtut, la debilitat momentània en un projecte estratègic, un moment particular de la història en una definició ontològica.

Aquesta legitimació ja no es fa als nostres dies apel·lant al llenguatge ingenu de Juan B. Justo (fundador del Partit Socialista argentí a finals del segle XIX, seguidor de E. Bernstein i J. Jaures, un dels caps de la socialdemocràcia sudamericana a començaments del segle XX), o de qualsevol altre socialista moderat d'antuvi. Es realitza a través de tota una nodrida sèrie de girs filosòfics, polítics, teòrics; que donen una i mil voltes al voltant de la tradició marxista. El cas de Negri és molt expressiu en aquest sentit¹.

Tot i això, en el fons, aquí el que està operant és una vella idea reformista

¹Ens referim al nostre llibre Toni Negri y los desafíos del 'imperio'. Madrid, Campo de Ideas, 2002.

segons la qual no es pot concretar la revolució ni es pot lluitar pel poder. Per això, persones que provenen de la dreta dels mitjans de comunicació, o de sectors reaccionaris de la universitat, adopten ràpidament aquesta literatura, sense majors tràmits. Qui no vulgui ser desprevingut o “innocent” hauria de preguntar-se pels motius de tan sobtada i inexplicable adopció.

Així, d'aquesta manera, s'acusa als revolucionaris que plantegen la lluita estratègica pel poder, “d'haver-se quedat en el passat”, “d'estatalistes” (pensant que pels revolucionaris tot passa, únicament per l'Estat), de voler substituir a la classe obrera, de “burocràtics”, “verticalistes”, “foquistes”, “partisans”, “jacobins”, “terroristes” i molts altres adjectius d'idèntic to denigrador...

El gran antecessor d'aquesta literatura filosòfica, que dialoga amb el marxisme a condició de que aquest abandoni la seva perspectiva revolucionària -en el terreny polític- i es desprengui d'una vegada per totes de la seva metodologia dialèctica -en l'esfera filosòfica- és precisament un adversari de Rosa Luxemburg... Eduard Bernstein.

De totes les múltiples escoles del pensament que arremeteren contra la lògica dialèctica, probablement Eduard Bernstein hagi estat qui més lluny va veure les implicacions, no sols teòriques o filosòfiques, sinó principalment polítiques que estaven pressuposades en la polèmica sobre el vincle de Hegel i Marx, entre la dialèctica i el marxisme.

Molt més abans que Toni Negri fes famosa la formulació, Bernstein havia sostingut en el seu llibre *Les premisses del socialisme i les tasques de la socialdemocràcia* (1899) que “amb el sistema hegelianà culmina la evolució de la raó política de l'estat de policia il·luminat en l'edat de la Restauració”. Negri repeteix contra Hegel paraules quasi textuais en el seu celebrat *Imperi...*

Potser algú que recentment “ha xocat”, de casualitat, amb Negri en una llibreria o que els seu amics li han dit que s'ha de llegir perquè és “l'últim crit de la filosofia” o va “descobrir” en algun diari de dretes que aquest pensador “ha superat al marxisme”, etc., etc., ni tan sols hagi sentit parlar de Bernstein...

Però les crítiques de Toni Negri a la noció de subjecte i el seu intent per extirpar del pensament marxista la dialèctica provenen d'allí! Són molt més velles del que suposa! Bernstein no havia sentit parlar d'internet -ell ho escrivé al 1899, ni tan sols s'havia inventat la ràdio o la TV- i ja promovia l'abandonament de la dialèctica... Doncs, el rebuig de la dialèctica que fa Negri no té res a veure amb “l'emergència d'Internet i les noves tecnologies” o alguna altra instància de hipermodernitat, com se suposa per allí. Respon a una lectura filosòfica molt més antiga que internet. Ni tan sols existien automòbils quan es va formular...

Bernstein, que no era cap improvisat ni desprevingut, anà molt més enllà de la clàssica crítica contra la dialèctica de Hegel que li atribueix el conservadorisme prussià. Amb gran sagacitat aquest dirigent socialista alemany atribuïa a la teoria de les contradiccions, el que denominava “la dialèctica radical hegeliana”, la responsabilitat del “blanquisme” (corrent política d'Auguste Blanqui), del “Babuvisme” (corrent política de Graco Babeuf), del “voluntarisme”, de la

concepció “conspirativa” i “demagògica” de “la revolució permanent”, del “terrorisme proletari” i de “la teoria que exalta el culte a la violència en la història”... En la seva ploma totes aquestes acusacions, sense excepcions, anaven dirigides contra el marxisme revolucionari.

En un agregat (de 1920) a la segona edició del seu llibre, Bernstein prolonga aquestes apreciacions fins a incloure entre la “descendència” política de la lògica dialèctica hegeliana també al bolxevisme (al qual s'oposà com a cap dels sectors més moderats i reformistes de la II Internacional).

Tot i que gran part de la obra de Bernstein avui manca absolutament d'actualitat i d'interès per a un lector contemporani, sí que val la pena rellegir les seves crítiques al mètode dialèctic (molt anteriors a les de Galvano Della Volpe o Luis Althusser, fonts de les que es nodreix Negri). Perquè ell, molt lúcidament, vinculava la dialèctica metodològica que Marx construeix a partir de Hegel amb aquesta concepció política que caracteritzava com a “blanquista”, “terrorista”, “jacobina”... Mantenia per les posicions radicals una antipatia i un menyspreu que mai dissimulà.

Per a Eduard Bernstein, allò “perillós” del mètode dialèctic resideix en que condueix directament al socialisme revolucionari. No a una marxologia, per anomenar-la d'alguna manera, tímidament acadèmica i inofensiva, sinó a un marxisme activista, praxicològic, radical i revolucionari, que enfoca tota la seva energia pràctica i el seu pensament cap a **la presa del poder**.

Netes dels rancis plantejaments de Bernstein, gran part de les formulacions contra la dialèctica i el marxisme revolucionari -definit com a “jacobí”, “partisà”, “leninista”, etc., etc.- que s'escoltaven i es llegeixen avui en dia també són filles de l'eurocomunisme.

En una part important d'Europa occidental, després de la derrota del 68 (a la qual ells contribuïren, donant l'esquena a tota rebel·lió que no controlessin), els antics partits comunistes es van apropant gradualment a la socialdemocràcia. La transició entre el vell estalinisme i la socialdemocràcia (l'ex PC italià -avui Partit Democràtic d'Esquerres, PDS- és el gran emblema en aquest sentit), ve donada per un període intermig, que comença als '70. És l'època -1974- quan Enrico Berlinguer, secretari general del PC italià, firma amb la Democràcia Cristiana un “compromís històric” per... **no prendre el poder** d'Itàlia.

No casualment, aquests són els anys en els que prenen empenta i es posen de moda el postestructuralisme i el postmodernisme en l'àmbit de la ideologia. En política, l'emergència ideològica d'aquestes corrents acompanyen l'auge de l'eurocomunisme, signat per la renúncia a la lluita revolucionària i a la presa del poder polític. Tots els partits eurocomunistes plantegen quelcom que ja venia promovent, des del 1956, el PC de la URSS: “la transició pacífica al socialisme”. Encara qüestionant el lideratge asfixiant del PC soviètic, l'eurocomunisme segueix fidelment la seva línia política. Qüestionen el qui ho diu però no el què es diu. Es distancien del missatger, però es queden amb el missatge.

L'actual negativa a plantejar-se, ni tan sols com a hipòtesi o objectiu estratègic a llarg termini, la presa del poder polític té la seva font en la experiència de l'eurocomunisme? Creiem que sí, que entre un i altre existeixen notables vasos comunicants que tingueren una forta repercussió a Amèrica Llatina, particularment durant l'experiment xilè de la “via pacífica al socialisme”.

Per exemple, cada 11 de setembre, es compleix un nou aniversari de la derrota i assassinat a Xile del nostre volgut Salvador Allende. Un entranyable company que va donar la vida pel que pensava. Un exemple per la joventut. Ara bé, la derrota de l'intent de realitzar una “transició pacífica” al socialisme no ens deixa cap balanç? Es pot marxar cap a “un altre món és possible”, cap a una societat no capitalista, sense prendre el poder real de la societat, acontentant-se únicament amb determinats llocs a l'administració del govern quan no directament algunes poques localitats regionals? La tragèdia sanguinària de Xile, al 1973, no ens ha ensenyat res? No hauríem de reflexionar-hi?

Els capitalistes miren el món a nivell global (així operen...), però prescriuen per als anticapitalistes lluites fraccionades, puntuals i microscòpiques, sense cap coordinació orgànica ni articulació estratègica general...

Els empresaris i les firmes multinacionals manipulen el poder polític dels Estats, però prescriuen als sectors anticapitalistes que es resignin a la IMPOTÈNCIA i no lluitin pel poder polític...

Rosa Luxemburg, en canvi, ubicava en la presa del poder el problema central de la revolució i el nucli estratègic de la transformació social. Gran part de les seves polèmiques amb l'oportunisme, el parlamentarisme i el reformisme es comprenen a partir d'aquest èmfasi indissimulat en la qüestió del poder. Des d'aquest angle, el pensament polític de Rosa permet tallar amarres, tant amb el parlamentarisme institucionalista (que diposita totes les seves energies en guanyar dos o tres escons en la maquinària de l'Estat, com si aquesta fos neutral) com amb l'anarquisme (i el seu derivat contemporani, l'autonomisme, amb el seu festejat rebuig de tota política d'àmbit general)².

Res millor que recórrer a Rosa per a rescatar la dimensió llibertària i rebel del marxisme (que tan opaca que va estar durant l'estalinisme) sense cedir al mateix temps a aquesta barreja acadèmica d'argot neoanarquista, il·lusions reformistes i fantasies encobertament liberals.

²Que el pensament llibertari i antiautoritari de Rosa no s'inscriu en la tradició anarquista sinó en la marxista revolucionària pot corroborar-se llegint simplement els seus escrits enlloc de construir sobre ella llegendes i mites a gust del bon consumidor (cosa que d'altra banda no es redueix a Rosa com a cas especial, recordem la quantitat “d'usos” que es feren sobre el pensament de Gramsci...). Per exemple, a *Vaga de masses, partit i sindicats* Rosa assenyalava que: “*La Revolució Russa [de 1905. Nota de NK], el primer experiment històric de vaga de masses, no sols no ofereix una reivindicació del anarquisme sinó que en realitat implica la liquidació històrica de l'anarquisme* [subratllat de Rosa]. [...] Rússia fou el bressol històric de l'anarquisme. Però la pàtria de Bakunin anava a convertir-se en la tomba de les seves ensenyances”. Tot i que allí hi reconeix les “heroiques accions de l'anarquisme”, Rosa afirma que “la carrera històrica de l'anarquisme està poc menys que liquidada [...] el mètode general i els punts de vista del marxisme són els que en surten guanyadors”. Vegis Rosa Luxemburg: *Huelga de masas, partido y sindicatos*. A Rosa Luxemburg: *Obras escogidas*. Buenos Aires, Ediciones Pluma, 1976. Tomo I, pàgines 187-189.

Si el socialisme autoritari, que de la mà de l'estalinisme tant mal causà a la revolució mundial, ja no convenç a ningú ni enamora a cap jove que tingui sang a les venes, aquesta barreja acadèmica pseudo-anarquista sí que encara gaudeix de cert “prestigi” i arribada en la joventut.

Les metafísiques “post” -que, donant vernís teòric a l'autonomisme, aflüïren a Europa occidental després de la derrota de 1968- no feren més que girar i girar entorn a la pluralitat de relacions cristal·litzades i congelades en la seva dispersió. Les enaltiren en el seu caràcter de singularitats irreductibles a tota convergència política que les articulí contra un enemic comú: l'explotació generalitzada, la subordinació contra un enemic comú: la explotació generalitzada, la subordinació (formal i real) i la dominació del capital. D'aquesta manera, sota l'aparença d'haver superat per antiquada la teoria marxista de la lluita de classes en funció d'una suposadament “radicalitzada” teoria de la multiplicitat de punts en fuga i una varietat d'angles dispersos, l'únic que se n'obtingué com a resultat palpable fou una nova frustració política al no poder identificar un enemic concret contra el qual dirigir els nostres embats i les nostres lluites. Les metafísiques “post” elevaren a veritat universal, inclús amb rang ontològic, la impotència política d'una època històrica determinada.

D'aquesta manera, sota el dialecte “pluralista” i pseudollibertari”, s'acaba recreant en termes polítics la rànica herència liberal que situava en l'àmbit d'allò singular la veritat última d'allò real. De la mà d'un argot neoanarquista merament discursiu i purament literari (que poc o res té a veure amb la combativitat dels heroics companys obrers anarquistes que a Argentina, per donar un exemple, encapçalaren les rebel·lions classistes de la Patagònia durant els anys '20 o a Espanya durant els anys '30) s'acaba relegitimant l'antic credo liberal de rebuig a qualsevol tipus de política global i de refugi en l'àmbit aparentment incontaminat de l'esfera privada.

Amb menys innocència que en el segle XVIII... ara, aquest liberalisme filosòfic reviscut -que es val de l'argot llibertari únicament com a coartada legitimadora per a presentar en safata “d'esquerres” vells llocs ideològics de la dreta- ja no lluita contra la pobresa ni contra la monarquia. Enfoca els seus fusells amb el fi de neutralitzar o prevenir tota temptació que apunti a conformar en el sí dels conflictes contemporanis qualsevol tipus d'organització revolucionària que excedeixi la simple lluita reivindicativa de ghetto o l'inofensiu poder local. Que molts dels motius ideològics postestructuralistes, formalment “neoanarquistes”, corresponguin en realitat al liberalisme no constitueix sols la nostra opinió³.

³També ho ha plantejat Alex Callinicos quan, referint-se a la controvertida lectura que fa de Foucault sobre la rebel·lió europea de 1968, sosté que la seva: *“implica una interpretació particular de maig de 1968 que rebutja l'intent de considerar-lo una reivindicació del clàssic projecte revolucionari socialista. Pel contrari, sosté Foucault: 'el que ha passat des de 1968 i, podria argumentar-se, el que va fer possible és profundament entimarxista' 1968 involucra la oposició descentralitzada al poder, més que un esforç per substituir un conjunt de relacions socials per un altre. Un intent semblant sols podria haver aconseguit establir un nou aparell de poder-saber enlloc de l'antic, com ho demostra l'experiència de la Rússia postrevolucionària. Foucault busca donar a aquest argument -en sí mateix poc original, dons es tracta d'un lloc comú del pensament liberal des de Tocqueville i Mill- un nou caire, oferint una explicació diferent del poder”*. Vegi's Alex Callinicos: *Contra el postmodernismo*. Edició en castellà de juliol de 1993. A internet:

La gran diferència entre la època i les polèmiques en les que intervingué Rosa contra el reformisme i els debats actuals entre marxisme revolucionari i postestructuralisme consisteix en que en aquella època no es posava en discussió la perspectiva del socialisme. Avui en dia sí. Abans hi havia una divergència entorn als mètodes, no als fins. En el nostre present el que està en discussió és, primer de tot, si volem i desitgem o no el socialisme. En segon lloc, si per a realitzar-lo fa falta o no una revolució, la presa del poder i un projecte estratègic d'àmbit global, no merament local o microscòpic. En ambdós plans la reflexió de Rosa és inequívoca. Únicament amb el socialisme es podrà construir un model de vida i convivència social més racional i humà. Per a això no hi ha cap altre camí que la presa revolucionària del poder i la transformació permanent a escala global de la societat.

Rosa no albergava cap il·lusió en canviar la societat eludint la qüestió de la presa del poder. Tampoc es pot ocultar als ulls del poble treballador la necessitat de respondre a la violència repressiva del sistema -violència de dalt- amb la violència popular -violència de baix-.

Els seus anàlisis sobre el poder i la violència en la història mai es limitaren a una qüestió merament agitadora, propagandística, consignista ni replegada en les majors o menors oportunitats de la conjuntura. Els seus anàlisis sobre la violència i el poder no sols formen part medul·lar de la seva estratègia política anticapitalista sinó que també, i al mateix temps, constitueixen un eix central de la seva lectura de la concepció materialista de la història i la seva crítica de l'economia política.

No és casual ni capritxós que Rosa hagi aprofundit en *El Capital* de Marx, aclarint les lectures brutalment economicistes que es feren d'aquesta obra, assenyalant en relació amb la violència que ***“Ja no es tracta de l'acumulació primitiva [originària] sinó d'una continuació del procés fins avui. [...] de la mateixa manera que l'acumulació del capital, amb la seva capacitat d'expansió sobtada, no pot esperar el creixement natural de la població obrera ni conformar-se amb ell, tampoc podrà esperar la lenta descomposició natural de les formes no capitalistes i el seu trànsit a l'economia i al mercat. El capital no té, per a la qüestió, més solució que la violència, que constitueix un mètode constant d'acumulació de capital en el procés històric, no sols en la seva gènesi, sinó en tot el temps, fins el dia d'avui”⁴.***

La seva conclusió és taxativa. Front als qui llegien -i segueixen llegint- la obra magna de Marx com un simple tractat “roig” d'economia, on la violència, l'exercici de la força material i les relacions de poder quedaven recloses únicament en els albors inicials de la producció capitalista -durant l'anomenada “acumulació originària”-, Rosa destaca que la violència continua en les fases madures del desenvolupament del capital. No sols continua..., s'aprofundeix! **No hi ha doncs acumulació de capital -el seu objecte d'indagació- sense violència. No existeix “economia pura” sense poder. No hi haurà, doncs, superació del capital sense que el poble apel·li a una resposta contundent**

www.socialismo-o-barbarie.org/formacion/formacion_callinicos_postmodernismo_00.htm.

⁴Vegis Rosa Luxemburg: La acumulación del capital. México. Grijalbo, 1967. Pàgina 285.

enfront aquest poder i aquesta violència.

Rosa ens aporta una imprescindible i aguda mirada de la societat contemporània que supera àmpliament les diverses fases i successius reciclatges del vell inequívoc reformista de “canviar la societat sense prendre el poder”. Tant en el cas de Bernstein (de principis de segle), en el de la doctrina soviètica de la “coexistència pacífica” (dels anys '50 i '60) i en el de l'eurocomunisme (dels '70) com en el de la moda acadèmica actual.

El mètode dialèctic i la totalitat

Rosa Luxemburg és la ment més genial entre els hereus científics de Marx i Engels.

Franz Mehring

Tot i el seu exasperant reformisme Bernstein, paradoxalment, tenia raó. L'estratègia política del marxisme revolucionari és inseparable dels seus punts de vista metodològics. Tota l'obra de Rosa -on s'articulen les seves reflexions sobre el poder i les seves investigacions sobre el mètode- serveix per a corroborar aquesta tesi de Bernstein.

Cap categoria ha estat més rebutjada, castigada i menyspreada en les últimes dècades que la de “totalitat”. Les vessants més reaccionàries del postmodernisme francès i del pragmatisme nordamericà han assimilat qualsevol visió totalitzadora amb la metafísica. A aquesta última la igualaren, a la vegada, amb el pensament “fort”, d'on deduïren que en aquest tipus de racionalitat s'hi troba implícita l'apologia de l'autoritarisme.

D'aquesta manera han intentat rebutjar els grans relats i narratives de la història, tot projecte d'emancipació, la categoria de “superació” (*aufhebung*) i qualsevol visió totalitzadora del món.

Ara bé, aquesta categoria tan vilipendiada -la de la totalitat- és central en el pensament dialèctic de Rosa i en la seva crítica de l'economia capitalista. Ella considerava que el model de producció capitalista constitueix una totalitat. Mai es pot comprendre si es fragmenten qualsevol dels seus moments interns (la producció, la distribució, el canvi o el consum). El capitalisme els engloba a tots en una totalitat articulada, segons un ordre lògic que a la vegada té una dinàmica essencialment històrica. És per això que quan intenta explicar a les escoles del partit (l'SPD) el problema de “Què és l'economia?” dedica bona part de la seva exposició a desenvolupar no sols les definicions de l'economia contemporània sinó particularment la història de la matèria.

Aquesta decisió no era arbitrària. Estava motivada per la mateixa perspectiva metodològica que va portar Marx a conjugar el que ell anomenava el “model d'exposició” amb el “model d'investigació”, dues ordres del discurs científic crític que remetien al mètode lògic i al mètode històric. Per al marxisme

revolucionaria que intent desxifrar críticament les arrels fetitxistes de l'economia burgesa no hi ha simple enumeració de fets -tal com apareixen a la consciència immediata en el mercat, segons ens mostren les revistes i diaris d'economia-sense lògica. Però a la vegada no existeix lògica sense història.

La categoria que permet articular en el marxisme la lògica i la història és la de la totalitat, nexa central de la perspectiva metodològica que Rosa va aprendre de Marx (com molt bé es va encarregar de destacar amb detalls Lukács a *Història i consciència de classe*). No importa si les seves correccions als esquemes de reproducció del capitalisme que Marx va descriure en el volum II de *El Capital* són correctes o no. Lo important és el mètode utilitzat en aquest anàlisi. Rosa potser es va equivocar en algunes conclusions de *L'acumulació del capital* però no es va equivocar al utilitzar el mètode dialèctic.

Tota la reflexió de Rosa gira metodològicament en torn a aquest horitzó. Reactualitzar avui aquest angle ens sembla de vital importància, sobretot si tenim en compte que en l'últim quart de segle s'ha intentat fracturar tota perspectiva de lluita contra el capitalisme en el seu conjunt al voltant dels "micropoders", els "microenfrentaments capil-lars" i amb una apologia acrítica centrada en el poder local, etc., etc. Sense qüestionar la totalitat del sistema capitalista, qualsevol reclam i qualsevol crítica al sistema es tornen impotents i passibles de ser neutralitzats.

Impuls revolucionari i burocràcia sindical: els debats sobre la vaga de masses

Un dels majors equívocs que s'han desplegat entorn a Rosa fa referència al seu suposat "espontaneïsmes" i en la pretesa subestimació de la política que es trobaria en els seus escrits. Particularment en el que fa referència als debats sobre la vaga de masses i la revolució russa de 1905.

El debat sobre la vaga de masses s'instal·la i comença a circular en la literatura marxista de la II Internacional entre 1895 i 1896. Fou Parvus [Aleksandr Helfand] el primer publicista que encarà el tema de la vaga política vinculant-lo a la discussió sobre el cop d'estat. Ho fa en una serie d'articles publicats a la revista teòrica del Partit Socialdemòcrata Alemany (SPD) a propòsit de les amenaces colpistes d'un general anomenat V. Boguslawski. Més tard, al 1902, es produeix una vaga general política a Bèlgica que demandava sufragi universal i igualitari. Va fracassar. La discussió sobre aquesta vaga constituí la segona etapa del debat sobre la vaga de masses. Hi participaren Emile Vandervelde, Franz Mehring i la mateixa Rosa. Fins que sobrevingué la primera revolució russa contra el tsar, que començà amb la repressió sagnant del 22 de gener de 1905. Aquest fou el disparador per a la major aportació de Rosa a aquest debat, condensat en la seva obra *Vaga de masses, partit i sindicats*, redactada a l'exili de Finlàndia a l'agost de 1906.

Adoptant com a model d'inspiració la naixent revolució russa, Rosa intervé des del començament posant a discussió la burocratització dels poderosos i al mateix temps impotents sindicats alemanys que li tenien un autèntic pànic a la

vaga general. Com en tot debat, no s'entén res de la tesi de Rosa si es fa abstracció d'amb qui està discutint. L'interlocutor de la polèmica marca gran part del terreny i la tonalitat dels arguments en tot debat. Si no se sap o si directament es desconeix l'objecte de la seva polèmica, aleshores es pot construir una Rosa Luxemburg a gust i *piacere...*, potable per a qualsevol cosa. Inclús per a enfrontar-la amb el marxisme.

Però ella era molt concreta, molt explícita, quan assenyalava que estava polemitzant contra: “*els fatxendes burocràtics que vigilen curosament el destí dels sindicats alemanys*”⁵.

Aquests funcionaris de carrera, que feia anys havien abandonat la perspectiva de la revolució, temien més que a la mort la vaga de masses, doncs els faria perdre estabilitat en les seves posicions conquerides en les negociacions amb les patronals i l'Estat. Quelcom no molt diferent del que experimentà el sindicalisme burocràtic europeu entre 1945 i començaments del neoliberalisme i el llatinoamericà des de mitjans dels anys '30 fins els primers dels anys '70. Perquè convinguem que la suposada “panacea” de l'Estat benefactor que encara alguns enyoren... garantia certes conquestes laborals a condició de mantenir lligada de mans, neutralitzada, institucionalitzada i en última instància reprimida la rebel·lia col·lectiva i antisistèmica de la força col·lectiva de treball. Mai com en l'època de l'Estat del benestar keynesià es pogué observar la justesa de la fórmula gramsciana que defineix a l'Estat capitalista com la conjunció de la coerció i el consens, de la violència i l'hegemonia.

Doncs bé, Rosa lluitava contra aquesta institucionalització i aquesta domesticació quan defensava les virtuts **polítiques** de la vaga de masses o vaga general política: “*la vaga de masses, que fou combatuda com a oposada a l'activitat política del proletariat, apareix avui com l'arma més poderosa de la lluita pels drets polítics*”⁶.

Contra els qui vociferaven que la vaga general destruiria els sindicats, ella replicava apel·lant a l'exemple empíric de la revolució russa de 1905 argumentant que el moviment sindical rus és fill de la revolució: “*De l'huracà i la tempesta, del foc i de la foguera de la vaga de masses i de la lluita de carrer, sorgeixen, com Venus de les onades, sindicats frescos, joves, poderosos, vigorosos*”⁷

Falsament es podria contraposar a Rosa contra Lenin, fins i tot quan entre ambdós existiren matisos diversos sobre aquest debat. Quan Lenin en el seu famós *Què fer?* posa en discussió el culte a la espontaneïtat i defensa la necessitat de superar l'etapa economico-corporativa, defensant la consciència socialista i la lluita ideològica, està discutint contra un altre front, totalment diferent al de Rosa. En el cas de Lenin, la discussió del *Què fer?* va pel camí de qüestionar la limitació economicista del moviment socialista rus, la seva limitació a tímides reformes econòmiques i la restricció de tota perspectiva política a la conjuntura espontània i artesana del dia a dia. Sols atenent

⁵Vegis Rosa Luxemburg: Huelga de masas, partido y sindicatos. Obra citada. Pàgina 210.

⁶Obra citada. Pàgina 189.

⁷Obra citada. Pàgina 210.

concretament als interlocutors diversos contra els qui polemitzaven Rosa i Lenin -ambdós àcids crítics de l'oportunisme i el reformisme- es pot comprendre a fons la perspectiva comú que els unia, quan, insistim, no es poden confondre ambdós plantejaments revolucionaris en una identitat absoluta.

En aquest sentit, no podem oblidar que fou precisament Lenin qui va prendre partit obertament per Anton Pannekoek contra Karl Kautsky fent referència al debat sobre la vaga de masses de 1912⁸. Aleshores el màxim dirigent bolxevic assenyalà que: *“Pannekoek es va manifestar contra Kautsky com un dels representants de al tendència 'radical d'esquerres' que comptava a les seves files amb Rosa Luxemburg, Carlos Rádek i altres, i que defensant la tàctica revolucionària, tenia com a element aglutinador la convicció de que Kautsky es passava a la posició del 'centre', el qual, girat d'esquenes als principis, vacil·lava entre el marxisme i l'oportunisme. Que aquesta apreciació era encertada ho va demostrar plenament la guerra, quan la corrent del 'centre' (erròniament denominada marxista) o del “kautskisme” es va mostrar amb tota la seva repugnant misèria. [...] En aquesta controvèrsia és Pannekoek qui representa al marxisme contra Kautsky”*⁹. Una postura no molt diferent de la de Rosa... doncs allí havia canviat l'interlocutor de la polèmica de Lenin. Gravíssim, imperdonable i malintencionat error el de convertir el *Què fer?* de Lenin en un manual pretesament anti-luxemburguista!

De totes maneres és innegable i no es pot desconèixer que Rosa polemitzà diverses vegades amb Lenin. Tant en el seu article “Problemes organitzatius de la socialdemocràcia” de 1904 com en la seva “Crítica de la revolució russa”, redactat durant la primera guerra mundial a la presó. Tot i així, cada crítica -i cada resposta de Lenin, incloent aquella que envià a la revista alemanya *Neue Zeit* de 1904 i que Kautsky no va voler publicar- ha d'ubicar-se en un context de coordenades ben delimitat, ja que Rosa, com el principal dirigent dels bolxevics, anaren modificant les seves respectives posicions al llarg de la història. Si al 1904 ella dipositava molta major confiança en la potencialitat autodisciplinant del proletariat que en una organització com la que promovia Lenin (ja que Rosa temia que aquesta forma organitzativa centralitzada conduís a Rússia a la inèrcia, a la prudència, al conservadorisme i al parlamentarisme, com passava amb la socialdemocràcia alemanya¹⁰, el final de la seva vida acaba fundant una nova organització com és el Partit Comunista Alemany (KPD). Sols el seu assassinat li va impedir co-fundar, juntament amb Lenin i Trotsky la Internacional Comunista. Per la seva banda, Lenin, si en els seus escrits de començaments de segle començà defensant a ultrança la legitimitat del centralisme, la professionalitat de la militància política i inclús certs elements de burocràcia de partit com a quelcom imprescindible per a derrocar

⁸Vegis els documents de la polèmica a Luxemburg, Kautsky i Pannekoek: *Debate sobre la huelga de masas*. Córdoba, Pasado y Presente, 1976.

⁹Vegis Vladimir I. Lenin: *El Estado i la revolución*. A *Obras Completas*. Buenos Aires, Cartago, 1960. Volum XXV, pàgines 477-479.

¹⁰Intentant fer un balanç madur de la discussió de 1904 – 1905 sobre la organització, Lleó Trotsky, un altre dels participants de dita polèmica (hi havia intervingut al 1904 en el debat amb l'article “Les nostres tasques polítiques”), al final de la seva vida assenyalà: *“Tota l'experiència posterior m'ha demostrat que Lenin tenia raó, contra Rosa Luxemburg i contra mi”*. Balanç reproduït per Mary Alice Waters en la seva introducció a Rosa Luxemburg: *Obras escogidas*. Obra citada. Volum I. Pàgina 33.

des de la clandestinitat al tsarisme, quan la revolució de 1905 va conquerir certes llibertats democràtiques li donà una forma al Partit que molt poc tenia que veure amb el centralisme exagerat. És més, al final de la seva vida, Lenin acaba qüestionant amargament la burocràcia de l'Estat i del Partit deixant aquestes desesperades senyals d'alerta dictades a les seves secretàries com el seu testament polític¹¹. Per tant, ambdós foren canviant respectivament de posicions. No es pot cristal·litzar a cap dels dos en una fórmula rígida per a que entrin en un esquema dicotòmic fàcil de pissarra.

Marcant aleshores les nostres distàncies i reserves front a l'esquematisme que pretén oposar directament a Rosa contra Lenin i a Lenin contra Rosa, per aprofundir en aquest camp problemàtic hem de preguntar-nos, com definia Rosa la vaga de masses? Doncs com una conjugació de les lluites polítiques i econòmiques, interpretades entre sí, no únicament com una lluita merament econòmica. Si es delimita estrictament contra qui està discutint i s'analitza en tota la seva complexitat el seu anàlisi de vaga de masses com una vaga **política** es veu com de lluny està de la realitat la contraposició extrema que s'ha pretès aixecar entre la reflexió de Rosa i la de Lenin. El seu raonament no va en contra d'aquest últim. D'aquí que Rosa afirmés el següent: *“Les vagues polítiques i les econòmiques, les vagues de masses i les parcials, les vagues de protesta i les de lluita, les vagues generals de determinades branques de la indústria i les vagues generals en determinades ciutats, les pacífiques lluites salarials i les massacres al carrer, les lluites en les barricades; **totes s'entrecreuen, corren paral·leles, es troben, s'interpreten i se superposen; és una marea canviant de fenòmens en incessant moviment. I la llei que regeix el moviment d'aquests fenòmens és clara: no resideix en la vaga de masses mateixa ni en els seus detalls tècnics sinó en les proposicions polítiques i socials de les forces de la revolució**”*¹².

Rosa no subestimava, doncs, les instàncies polítiques en el desenvolupament de la vaga de masses. El que posava en discussió era la inèrcia del Partit Socialdemòcrata Alemany i la seva burocràcia sindical per a encapçalar la lluita. Al mateix temps, ella apel·lava a l'esperit revolucionari i a la iniciativa de les masses contra la passivitat del funcionariat del partit.

Aquells debats en els que intervingué Rosa no han quedat sepultats en el passat ni li interessaven únicament als historiadors del pensament socialista. Tornar a pensar el nexa entre moviments socials i consciència política socialista -així com també el rol de frenar de les burocràcies sindicals- a la llum de la lluita actual contra la globalització del capital, la ofensiva de l'imperialisme, la crisi del reformisme i dels pactes socials de l'Estat del benestar segueix sent una tasca que tenim per davant.

“Des de fora” de l'economia... però des de dins dels moviments socials

Rosa Luxemburg, figura internacional i figura intel·lectual i dinàmica, també tenia una posició eminent en el socialisme alemany. Es veia, i es respectava en

¹¹Vegis Paul Frölich: Rosa Luxemburg. Vida i obra. Madrid, Fundamentos, 1976. Pàgines 140-141.

¹²Vegis Rosa Luxemburg: Vaga de masses, partit i sindicats. Obra citada. Pàgina 216.

ella, la seva doble capacitat per a l'acció i per al pensament, per a la realització i per a la teoria. Al mateix temps Rosa Luxemburg era un cervell i un braç del proletariat alemany.

José Carlos Mariátegui
"La revolució alemanya" (20 de juliol de 1923)

En quant a la controvertida relació entre "espontaneïtat" i avantguarda, entre impuls popular espontani i organització revolucionària conscient, hi podem apreciar la seva aclaparadora actualitat.

Aquesta sèrie d'interrogants avui reapareix amb un altre llenguatge i un altre registre. Ja no és el problema de la vaga de masses -que, insistim, Rosa analitzà a partir de la primera revolució russa de 1905- sinó més bé el dels moviments socials (la subjectivitat popular) i la seva vinculació amb la política. Aquí, els seus escrits, rellegits des de les nostres inquietuds contemporànies, tenen molt per dir-nos i ensenyar-nos.

La lectura dels treballs de Rosa segurament ens permetrà recuperar a Lenin d'una altra forma, deslliurat ja de tot el rastre dogmàtic que va impedir utilitzar l'arsenal polític del gran revolucionari bolxevic. Aquell a qui Gramsci no va dubtar en es seus *Quaderns de la presó* com "el més gran teòric de la filosofia de la praxis".

A partir d'una comparació entre les posicions de Rosa i de Lenin es pot entendre que quan aquest últim parlava de "*portar la consciència socialista des de fora*" al moviment obrer no estava defensant una exterioritat total front al moviment social "espontani" sinó una exterioritat restringida, **agafant com a marc de referència la relació entre economia i política**. Això vol dir que el "de fora" des del qual Lenin defensava la necessitat d'organitzar-se en un partit polític socialista remetia a un més enllà de l'economia. **"Des de fora" d'on? Doncs des de fora de l'economia, no des de fora de la política ni dels moviments socials.**

Lenin pensava que de la lluita econòmica no sorgeix automàticament la consciència socialista. Des les reivindicacions quotidianes no emergeix una organització revolucionària. S'ha de traspasar l'estret límit dels conflictes econòmics (reclams de feina o de subsidis per als qui no en tenen; major salari, vacances, reducció de la jornada laboral, per als que sí que en tenen) per arribar a un punt de vista crític del capitalisme en el seu conjunt. Si el poble es limita a reclamar únicament reivindicacions puntuals, tan sols aconseguirà apedaçar el capitalisme, millorar-lo, embellir-lo i sobreviure en el dia a dia, però mai acabarà amb el sistema ni amb la seva miserable condició.

Això era el que ell pensava i predicava. Però molts cregueren que Lenin estava defensant una política aliena als moviments socials, completament externa a les lluites quotidianes. Aquesta última deformació i caricatura del pensament de Lenin va derivar en una concepció burocràtica del partit tancat en sí mateix, cec i sord al sentiment i a la consciència popular.

Ni Lenin ni Rosa -recordem que els dos fundaren, cada un en països diferents, organitzacions revolucionàries, Lenin el Partit Bolxevic, Rosa la Lliga Espartac i el Partit Comunista Alemany (KPD)- creien que el partit havia d'estar mirant-se el seu propi melic o predicar des de "fora" al moviment social. Les organitzacions de les i els revolucionaris han de ser part immanent dels moviments socials (del moviment obrer, del moviment de dones, dels moviments juvenils, dels moviments de treballadors desocupats, dels moviments camperols, dels moviments de drets humans, etc.), mai un "mestre" autoritari que des de fora porta una teoria pulcra i rodona que no "s'abonyega" en el anar i venir del moviment de masses.

Entre el sentit comú, la ideologia "espontània" del moviment popular, i la reflexió científica, és a dir, la ideologia de l'intel·lectual col·lectiu, no hi ha d'haver ruptura absoluta. Quan aquesta última es produeix es perd la capacitat hegemònica dels partits organitzacions de la classe treballadora i creix la capacitat hegemònica de l'enemic -la burgesia, els amos del poder, l'imperialisme- que compta en el seu haver amb les tradicions de submissió, amb les institucions de l'Estat i, avui en dia, amb el monopoli dictatorial dels mitjans de comunicació de masses.

De manera que, tot i les seves discussions varies, les posicions de Rosa i de Lenin -tot i que amb matisos diferents, ja que probablement ella posava major èmfasis en els moviments i Lenin en el partit revolucionari- en última instància serien complementaries i integrables en funció d'una difícil però no impossible dialèctica de la organització política, entesa com a conseqüència i a la vegada impulsora del moviment social.

La hegemonia socialista es construeix des de dins dels moviments! La consciència de classe és fruit d'una experiència de vida, de valors sentits i d'una tradició de lluita construïda que cap manual pot portar des de fora, doncs xocarà indefectiblement -com moltes vegades ha passat a la història- amb un mur de silenci i incomprensió.

Sobre la revolució bolxevic i la filosofia política marxista

El seu cèlebre pamflet crític sobre la revolució russa fou publicat postumament amb intencions polèmiques per Paul Levi -un membre de la Lliga Espartac i del Partit Comunista Alemany (KPD), després dissident i reafiliat al Partit Socialdemòcrata (SPD)-. S'ha d'agregar que Rosa va canviar d'opinió sobre el seu propi pamflet al sortir de la presó i al participar ella mateixa de la revolució alemanya. Tot i així, aquell escrit fou utilitzat per intentar oposar a Rosa enfront la revolució russa i contra Lenin (de la mateixa manera que després es va repetir aquest operatiu enfrontant a Gramsci contra Lenin o al Che Guevara contra la revolució cubana). D'aquesta manera es va voler construir un luxemburgisme descolorit i "potable" per a la dominació burgesa que poc té a veure amb la Rosa de carn i ossos.

Al resumir les seves posicions crítiques cap a la direcció bolxevic, la perspectiva revolucionària de la qual compartia íntimament, Rosa es va centrar

en tres eixos problemàtics. Els hi qüestionà la catalogació del caràcter de la revolució, la seva concepció del problema de les “guerres nacionals” i la complexa tensió entre democràcia socialista i dictadura proletària.

Si bé és cert que aquell escrit pateix de varies equivocacions -com agudament assenyala György Lukács en el seu clàssic *Història i consciència de classe* (1923)-, també resulta ineludible que Rosa ho va encertar al assenyalar alguns forats buits la supervivència dels quals al llarg del segle XX va generar no pocs mals de cap als partidaris del socialisme.

Rosa si que va tenir raó quan mantingué que sens dubte sense una àmplia democràcia socialista -base de la vida política creixent de les masses treballadores- sols queda la consolidació d'una burocràcia. Segons les seves pròpies paraules, si aquest fenomen no es pot evitar, aleshores “*la vida s'extingeix, es torna aparent i lo únic actiu que queda és la burocràcia*”. En el cas del socialisme europeu la història, malauradament, li donà la raó. No fou cap altra la conclusió del mateix Lenin al final de la seva vida, tant en el diari de les seves secretàries com en els seus últims articles on acusava al creixent aparell d'estat i el seu progressiu allunyament de la classe treballadora.

La necessària vinculació entre socialisme i democràcia política i els riscos d'eternitzar i prendre com a norma universal el que era en realitat producte històric d'una situació particular de guerra civil, és a dir, el perill de fer de la necessitat virtut en el període de transició al socialisme, constitueix un dels eixos del seu pensament que probablement hagi resistit més el pas del temps. Cap revolució socialista del futur podrà fer cas omís de les advertències que Rosa formulà contra les deformacions autoritàries i burocràtiques del socialisme.

Però les seves reflexions no sols fan referència a una experiència puntual com la tragèdia històrica que va experimentar aquest heroic assalt al cel encapçalat pels bolxevics del qual encara avui en seguim aprenent. Tenen un abast més general en el terreny de la filosofia política.

Si la pregunta bàsica de la filosofia política clàssica de la modernitat s'interroga per les condicions de la obediència al sobirà, el conjunt de preguntes del marxisme apunten exactament al seu contrari. Des d'aquest últim angle lo central resideix en les condicions que legitimen no la obediència sinó la insurgència i la rebel·lió; no la sobirania que corona al poder institucionalitzat sinó la que justifica l'exercici ple del poder popular. Abans, durant i després de la presa del poder.

Allí, en aquest terreny nou que es mantenia absent en els filòsofs clàssics de la teoria del dret natural contractualista del segle XVIII, en Hegel i en el pensament liberal del segle XIX, és on la teoria política marxista en la que s'inscriu Rosa ubica l'eix de la seva reflexió. En aquest sentit, el socialisme no constitueix l'hereu “millorat” i “perfeccionat” del liberalisme modern, sinó la seva negació antagònica.

Si s'hagués de situar la filiació que uneix la tradició política iniciada per Marx i

que Rosa Luxemburg desenvolupà en el seu esperit -contradient moltes vegades la seva lletra- a partir de la utilització de la seva mateixa metodologia, podríem arriscar que el socialisme contemporani pertany a la família llibertària i democràtica més radical. Opositor i ferm polemista contra el liberalisme, al mateix temps és -o hauria de ser- l'hereu privilegiat de la democràcia directa teoritzada per Jean Jaques Rousseau.

Des d'aquesta òptica -ben diferent a l'autoritarisme burocràtic dels qui legitimaren els "socialismes reals" europeus- es tornen intel·ligibles els pressuposats des dels quals Rosa Luxemburg va dibuixar les línies centrals de la seva crítica als perills del socialisme burocràtic.

Socialisme o barbàrie, quelcom més que una consigna...

Quan Rosa acaba de tallar els seus vincles, ja no sols amb l'oportunisme reformista de Bernstein sinó també amb la tradició determinista "ortodoxa" de Kautsky (ambdós màxims exponents de la II Internacional) formula una disjuntiva cèlebre i famosa, que avui té absoluta actualitat: "*Socialisme o barbàrie*". Aquesta última resumeix segurament allò més explosiu de la seva herència i allò més suggerent del seu missatge pel socialisme del segle XXI.

No es tracta d'una simple consigna d'agitació. Pressuposa una ruptura radical amb tot un model determinista de comprendre la història i la societat (en el qual ella mateixa havia cregut fins aquest moment, doncs els seus escrits anteriors es troben plens de referències a la "necessitat històrica" i a la suposada "inevitabilitat" de la crisi econòmica del capitalisme, de la vaga de masses proletària, de la revolució i del socialisme).

Introduïda en el seu "pamflet de Junius" (*La crisi de la socialdemocràcia*, 1915), aquesta síntesis històrica resulta superadora del determinisme fatalista i economicista establert en el desenvolupament imparablement ascendent de les forces productives. Allí s'hi inscriu la ruptura epistemològica que en el sí de la tradició marxista obre aquesta disjuntiva formulada per ella. Segons el fatalisme determinista, durant dècades considerat la versió "ortodoxa" i oficial del marxisme, la societat humana marxaria de manera necessària, ineluctable i indefectible cap al socialisme. La subjectivitat històrica i la lluita de classes no hi jugarien cap paper. Com a molt, podrien accelerar o endarrerir aquest ascens de progrés lineal, "final feliç" assegurat per l'adveniment del comunisme al final de la prehistòria humana.

Però en plena guerra mundial Rosa trenca amb aquest dogma i planteja que la història humana és contingent i té un final obert, no predeterminat pel progrés lineal de les forces productives (aquest vell crit modern i secularitzat del més antic "*Déu ho vulgui!*", tal com irònicament afirmava Gramsci). Per tant, el futur sols pot ser resolt pel resultat de la lluita de classes. Podem anar cap a una societat desalienada i una convivència més racional i humana, el socialisme; o podem continuar enfonsant-nos en la barbàrie, el capitalisme. Ambdós horitzons de possibilitats es mantenen potencialment oberts. Actualitzar-ne un o altre depèn de l'acció humana.

Quan avui parlem de “barbàrie” estem pensant en la barbàrie moderna, és a dir, la civilització globalitzada del capitalisme. Mai hi hagué més barbàrie que durant el capitalisme modern. Com a exemples contundents poden recordar-se el nazisme alemany amb les seves fàbriques industrials de mort en sèrie; l'apartheid sudafricà -règim polític inserit de ple en la modernitat blanca, europea i occidental- o els règims militars de contrainsurgència d'Argentina i Xile, que realitzaren durant la dècada del '70 un genocidi burocràtic i mecànicament planificat aplicant tortures científiques i deixant com a seqüela desenes de milers de desapareguts.

Molt abans de que tot això succeís, Rosa havia advertit el perill que s'obria davant de nosaltres. Lúcidament havia identificat l'equació històrica que marcà i segueix marcant el ritme dels temps actuals:

[capitalisme “civilitzat” = barbàrie]

Socialisme marxista i teologia de l'alliberament

Un altre dels àmbits polèmics on Rosa entrà amb notable agudeses fou en la complexa i encara irresolta relació entre socialisme i religió.

És sabut que en la “ortodòxia” de la II Internacional -de la qual fou una clara continuació filosòfica el materialisme dialèctic [DIAMAT] de la època estalinista- el marxisme era concebut com una ciència “positiva” anàloga a les naturals, el model paradigmàtic de les quals era la biologia.

Des d'aquests paràmetres ideològics no resulta casual que s'intentés traçar una línia ininterrompuda de continuïtat entre els pensadors burgesos il·lustrats del segle XVIII i els fundadors de la filosofia de la praxis. En aquest particular context filosòfic-polític, la religió era concebuda -en una lectura a corre cuita, esbiaixada i unilateral del jove Marx (1843)- simplement com a “l'opi del poble” (una expressió que Marx utilitzà, efectivament, però que no té el sentit simplista que habitualment se li atribueix).

Tot i estar educada inicialment en aquesta suposada “ortodòxia” filosòfica -amb la qual trencarà cap al 1915- Rosa Luxemburg s'oposà a una lectura tan simplificada del materialisme històric entorn al problema de la religió.

Davant l'esclat al 1905 de la primera revolució russa, Rosa va escriure un curt i apretat pamflet sobre “El socialisme i les esglésies”. En ell, com part dels socialistes polonesos, qüestiona el caràcter reaccionari de l'església oficial que intentava separar als obrers del socialisme marxista, mantenint-los en la mansuetud i l'explotació (una història ben coneguda a Amèrica Llatina). Fins aquí el seu escrit no es diferenciava en absolut de qualsevol altre de l'època de la II Internacional.

Però al mateix temps -i aquí resideix allò més notable del seu insistir- intenta rellegir la història del cristianisme des d'una òptica historicista. Així afirma que

“els cristians dels primers segles eren comunistes fervents”. En aquesta línia de pensament reproduïx llargs fragments que resumeixen el missatge emancipador de diversos apòstols com Sant Basili, Sant Joan Crisòstom i Gregori Magne.

D'aquesta manera Rosa reprèn el suggerent impuls de l'últim Engels, qui en el pròleg de 1895 a *Les lluites de classes a França* no havia tingut por de homologar l'afany cristià de la igualació humana amb l'ideal comunista del proletariat revolucionari. Engels ja ho havia fet molt abans en *Les guerres camperoles a Alemanya*, on la visió burgesa de Martí Luter oposa el rescat del cristianisme revolucionari de Tomas Münzer. Una lectura que la seva tremenda actualitat no pot deixar de sorprendre'ns quan -a Amèrica Llatina i en altres parts del món- grans sectors populars religiosos es rebel·len contra el caràcter jeràrquic i autoritari de les esglésies institucionals per a assumir una pràctica de vida íntimament relacionada amb el comunisme d'aquells primers cristians.

L'assassinat de Rosa

El fet que es quedés amb les masses i compartís el seu destí quan va tenir lloc la derrota de l'aixecament de gener -clarament prevista per ella mateixa fa anys en el pla teòric, i també clarament en el mateix moment de l'acció-, és tan directa conseqüència de la unitat de la teoria i de la pràctica en la seva conducta com el merescut odi mortal dels seus assassins, els oportunistes socialdemòcrates.

György Lukács: Història i consciència de classe.

El 9 de novembre de 1918 (un any després de l'aixecament bolxevic de Rússia) va començar la revolució alemanya. Foren dos mesos d'agitació ininterrompuda. Després d'una vaga general, els treballadors insurrectes -dirigits per la Lliga Espartac- proclamaren la República i es constituïren consells revolucionaris d'obriers i soldats. Mentre Kautsky i altres socialistes es mostraren vacil·lants, el grup majoritari en la socialdemocràcia alemanya (comandat per Friederich Ebert [1870 – 1925] i Philipp Scheidemann [1865 – 1939]) es va enfrontar amb vehemència i sense miraments als revolucionaris.

Tant és així que Gustav Noske [1868 – 1947], membre d'aquest grup (l'SPD), va assumir com a Ministre de Guerra. Des d'aquest lloc i amb l'ajuda dels oficials de l'antic règim monàrquic alemany, organitzà la repressió dels insurrectes espartaquistes. Mentrestant, el diari socialdemòcrata oficial *Vorwärts* [Endavant] publicava avisos cridant als Freikorps - “cossos lliures”, nom dels comandos terroristes de dreta- perquè combatessin als espartaquistes, oferint-los “sou mòbil, sostre, menjar i cinc marcs extres”.

El 15 de gener de 1919 Karl Liebknecht i Rosa Luxemburg són capturats a Berlín per la enfervorida tropa de soldats. Hores més tard són salvatgement assassinats. Poc després, León Jogiches (1867 – 1919), company d'amor i militància de Rosa Luxemburg durant molts anys, és igualment assassinat. El

cos de Rosa, ja sense vida, és llançat per la soldadesca a un riu. El seu cadàver es va trobar al maig, cinc mesos després.

La responsabilitat política que la socialdemocràcia reformista va tenir en el covard assassinat de Rosa Luxemburg i els seus companys ja no la discuteix cap historiador. Aquest acte de barbàrie ha quedat en aquesta tradició com una taca moral que difícilment s'esborri amb el temps.

Però la memòria insepulta de Rosa, el seu pensament marxista, la seva ètica revolucionària i el seu indoblegable exemple de vida, continuen vius. Entranyablement vius. En el pont on els seus assassins llançaren el seu cos a l'aigua hi segueixen apareixent, periòdicament, flors roges. Les noves generacions, ficades de ple en la lluita contra el capital globalitzat i l'imperialisme, no la obliden.

Després de l'ocàs de l'estalinisme i de la crisi del neoliberalisme, i davant la degradació política, ideològica i moral de tota la gamma de reformismes contemporanis recuperar a Rosa es trona una tasca inpostergable. Ella representa el cor roig del socialisme, la garantia de que la bandera de la rebel·lió a escala mundial no es taqui pel gris mediocre de la burocràcia ni pel groc tímid del reformisme. Tornar a Rosa s'ha tornat urgent! Tant urgent com recuperar l'herència insubmissa i rebel dels bolxevics, del Che Guevara, de Mariàtegui, de Gramsci, del jove Lukács i de tot el marxisme revolucionari acumulat per les generacions que ens precediren. Sense comptar amb aquesta immensa experiència de lluita i tota aquesta reflexió prèvia el pensament radical dels nostres dies acabarà desfet, neutralitzat i cooptat per la trituradora de carn de les institucions que garanteixen i reproduïxen la hegemonia del capital.